

gezelschappen blijft onbeoordeeld. In Nederland heeft men nu een rapport doen verschijnen waarin wordt aangekondigd dat er een andere structuur komt voor het Nederlandse bestel. Tot voor kort waren er een aantal grote en kleine gezelschappen die onder de subsidienoemer vielen en elk jaar werden beoordeeld op wat zij deden. Die beoordeling had nooit gevolgen omdat het gros van de gezelschappen lang van te voren plannen. Je kreeg zelfs als er geen resultaten waren die groepen niet meer weg. Een speciale commissie bedacht toen dat het bestaan van een gezelschap principieel eindig zou moeten zijn, stelde een termijn van drie jaar en met ingang van dit jaar is dat dus zo. Maar is ook het gesprek over hoe het met die gezelschappen gaat volstrekt afgelopen. Er zijn een aantal regels gesteld, er zijn wat richtlijnen gegeven en die richtlijnen hebben ertoe geleid dat niemand nu eigenlijk meer weet waar we aan toe zijn. Het wordt het beste geïllustreerd met de vreselijke ramp te Eindhoven, waar het opportunisme van bestuur en zakelijke leiding de nieuwe onduidelijk uitgewerkte regels vrij interpreteerde. Artistieke ondernemers kunnen wanneer men met deze gang van zaken akkoord gaat van de ene dag op de andere worden gedumpt, terwijl de zaak met alles erop en eraan blijft zitten. Er wordt aan niemand die zich onder de artistieke directiekamer bevindt iets toevertrouwd. En een bedrijfsleider rommelt samen met een diletantenbestuur een nieuwe top in elkaar. Misselijkmakend.

Alle initiatieven worden verschillend georganiseerd, de organisatievormen verschillen zoals de ondernemers van elkaar verschillen, een onderneming weerspiegelt het artistieke credo. Het Kunstparlement moet zich met kleine en grote initiatieven bezighouden. De structuur van de organisatie van zowel grote als kleine gezelschappen moeten geformuleerd kunnen worden door hen die het daadwerkelijk doen, samen, op eigen voorwaarden. Bij de nieuwe stichting dient de zaak van onder tot boven leeggehaald te worden alvorens te beginnen. Er kan geen vruchtbare werkverhouding ontstaan als niet iedereen op dezelfde voet begint. Laat je het zoals het was dan voelt iedereen zich gerechtigd de nieuwe top van advies te dienen: "de vroegere baas deed het beter". Je kweekt een hel van compromissen, een belachelijke feodale toestand. Het heilloze aanpassen aan nieuwe ideeën zonder ook de produktieomstandigheden drastisch aan te pakken heeft tot gevolg dat de eventuele kwaliteit van nieuwe leiders niet kan worden beoordeeld. Het worden gezelschappen als ron-

selbedrijf. Willekeur. Angst. Het probleem tussen subsidiegever en kunstenaar is een emancipatieprobleem.

En dan de gebouwen. De plaatselijke overheid als huisbaas van verouderde panden, megalomane operatiewisten die er toe leiden dat er opeens wel budgetten worden verhoogd maar dan door middel van chantage. En het gebrek aan ideeën, het schromelijke gebrek aan ideeën van diezelfde toneelwereld over wat de nieuwe publieksruimtes dan wel zouden moeten zijn. Iedereen gaat er zonder meer van uit dat we tot in lengten van dagen zullen blijven spelen in volstreekte verouderde zalen. Hoe zijn dat soort ondernemers au sérieux te nemen. Na de zomer verlaten de opera en het ballet de Stadsschouwburg in Amsterdam. De overheid is bang dat het gebouw zal leegstaan en ze stelt de eerste twee jaar twee miljoen gulden beschikbaar voor extra programmering. Nu is de Stadsschouwburg altijd al het enige gebouw geweest waar wat programmeringsgeld was, waar men voorstellingen kon kopen, maar men denkt blijkbaar niet verder dan "de bonbonnière op het plein" en geeft...

De grootste producent van toneelvoorstellingen in Amsterdam, het Shaffy Theater, met nauwelijks of geen programmeringsgeld krijgt, omdat men voelde dat er toch ergens iets niet klopte, veertigduizend, om de schuld af te kopen. Voor die twee miljoen van de Stadsschouwburg zullen dus prestigieuze, voornamelijk buitenlandse voorstellingen naar Amsterdam worden gehaald. En daar zou niets tegen zijn als we zelf ook een goed subsidievolume hadden voor echte repertoiregezelschappen, waardoor we in staat waren soortgelijk "kwaliteits-toneel" te ontwikkelen. Nu wordt duurbetaalde subsidie duur betaald, subsidiëren we duur gesubsidiëerde initiatieven van buiten.

Het probleem is dat je het moment van iemands geboorte pas zo laat kunt herdenken. Ontdekken we nieuwe dingen op tijd... Wat doen we er aan... "Een toneelschrijver moet jong zijn" zegt niet alleen Kipphardt. Een toneelschrijver mag ook echt jong zijn vind ik, en ook vind ik dat een toneelspeler van jongsafaan au sérieux moet genomen worden. Ik vind dat een jonge toneelspeler van zich moet kunnen doen spreken. Ik vind dat er meer aandacht moet zijn voor waar het begint. En minder geld moet worden uitgegeven aan restauratie.

In Nederland bestaan geen grote gezelschappen meer. Al jaren wordt er met directieposten geleurd, maar er zijn geen gemeenschappen meer die dat "grote toneel" willen maken en daardoor is het instandhouden

van die bedrijven volstreekte waanzin. Paradox: de ordebewakers zijn in paniek. Er zijn zoveel gezelschappen. Het is niet meer te overzien. Er zijn zoveel gezelschappen waar het ministerie nooit van hoort en waar het ook niet van kan horen, waar de raad voor de kunst niet over vergaert. De diaspora.

Tot mijn verrassing hoorde ik de grand old man van ons toneel in een radio-interview over de geordende naoorlogse situatie. De langzaam opgevijzelde financiële situatie van de toneelspeler. De toneelspeler die opeens ook wel eens toneelkunstenaar wordt genoemd. Hij is erg oud geworden want hij zei: "het is nu allemaal anders" (hij had het over 25 jaar Haagse Comedie) "want als je het er vroeger niet mee eens was" (hij bedoelde de jaren '20-'40) "dan begon je gewoon je eigen gezelschap". Iedereen begint nu een eigen gezelschap (dat weet hij dus niet meer) en hoe dat komt weet ik eigenlijk ook niet. Ik denk: "er is dus iets teruggekomen". Er is dus opnieuw een enorme afstand ontstaan tussen de overheid en die toneelspeler. Een afstand van angst. Een emancipatieprobleem.

Goed, alles keurig naast elkaar, er bestaat geen definitieve ordening. Ik ben ooit toneel gaan maken omdat ik altijd bezig was met dingen verplaatsen. Ik hield niet meer op met dingen verplaatsen tot ik ontdekte dat ik mezelf kon dwingen op een bepaald moment, wanneer dingen in een bepaalde verhouding bij elkaar stonden – ik heb het over een kamer of op straat of met dingen op een tafel – te zeggen "zo is het wel goed". En dan was ik voorlopig tevreden. En als het te lang bleef staan dan vond ik dat de volgende voorstelling moest worden gemaakt. Als een beleid eenmaal min of meer rechtvaardig is geformuleerd dient er onmiddellijk een nieuw beleid gemaakt.

Niet helemaal wetend waarom ik het wil zeggen, misschien alleen maar om het voorlopig af te sluiten, Rilke over verandering: Rilke staat in een museum voor een schilderij en realiseert zich opeens dat hij elke dag op diezelfde plek voor datzelfde schilderij staat, er is iets ondefinieerbaars in dat ding. Het museum sluit, hij wordt op de schouder getikt door een suppoost. Hij gaat naar buiten en denkt: "ik moet mijn leven veranderen". In de nieuwste roman van Thomas Bernhard, *Alte Meister*, zit een man dag in dag uit voor een schilderij (Tintoretto's *De man met de witte baard*), en poogt te ontdekken wat er niet aan klopt. Het kan geen meesterwerk zijn als er niet iets niet aan klopt.

Jan Joris Lamers